

**ІСТОРИЧНІ
ДОСЛІДЖЕННЯ**

**ВІТЧИЗНЯНА
ІСТОРІЯ**

ВИПУСК 5

1979

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ

ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

ВІТЧИЗНЯНА ІСТОРІЯ

Республіканський міжвідомчий збірник

Засновано в 1974 р.

ВИПУСК 5

ВМІВ „НАУКОВА ДУМКА“ 1979

В сборнике освещаются борьба трудящихся Украинской ССР за осуществление исторических решений XXV съезда КПСС, повышение руководящей и направляющей роли Коммунистической партии в условиях развитого социализма.

Ряд статей посвящен проблемам социально-экономического развития Украины эпохи феодализма и капитализма, а также отдельным периодам социалистического строительства в республике.

Для научных сотрудников, преподавателей и студентов вузов, пропагандистов.

У збірнику висвітлюється боротьба трудящих Української РСР за здійснення історичних рішень XXV з'їзду КПРС, зростання керівної і спрямовуючої ролі Комуністичної партії в умовах розвинутого соціалізму.

Ряд статей присвячено проблемам соціально-економічного розвитку України епохи феодалізму й капіталізму та окремим періодам соціалістичного будівництва.

Для науковців, викладачів і студентів вузів, пропагандистів.

Головна редакційна колегія

В.В.Кондуфор (головний редактор), П.С.Сохань (заступник головного редактора), Ю.О.Курносів, Ф.С.Лось, І.М.Мальникова, І.С.Слабєєв, М.І.Супруненко, А.М.Щепаков

Редколегія випуску

В.М.Гамрецький (відповідальний за випуск), П.В.Замковий, В.Г.Сарбей, О.Д.Кузьмівська

Рецензенти С.Ф.Безродний, М.А.Рубач

Редакція історичної та археологічної літератури

П. П. П а н ч е н к о

ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМ ПАРТІЙНОГО ЖИТТЯ
ТА НЕУХИЛЬНЕ ПОЛІПШЕННЯ ЯКІСНОГО СКЛАДУ КПРС —
ФАКТОРИ ЗМІЦНЕННЯ ЗВ'ЯЗКІВ ПАРТІЇ З МАСАМИ

Важливою закономірністю розвитку радянського суспільства є зростання ролі Комуністичної партії в суспільно-політичному житті країни, вдосконалення норм її внутрішнього життя. "На роль керівної і спрямовувачої сили нашого суспільства, — зазначав Генеральний секретар ЦК КПРС, Голова Президії Верховної Ради СРСР Л.І.Брежнєв, — КПРС висунута перемогою Бютнєвої революції, всієї шістдесятирічної історії Країни Рад. Ця роль партії ясно відображена в Основному Законі Радянської держави"¹. У результаті перемоги соціалізму в СРСР, зміцнення єдності суспільства Комуністична партія перетворилася в авангард радянського народу, стала партією всього народу, розширила спрямовувачий вплив на всі сторони суспільного життя². Водночас, як зазначалося на XXV з'їзді КПРС, Комуністична партія не втрачає класового характеру. За своєю природою вона була і лишається партією робітничого класу³.

Питання про норми партійного життя, зокрема поліпшення якісного складу партійних організацій, та зростання керівної ролі партії в процесі комуністичного будівництва як фактори посилення зв'язків з масами висвітлювалися в окремих працях, збірниках статей тощо⁴. Проте в цих змістовних працях недостатньо досліджується історичний вказаний процес, аналіз емпіричних матеріалів обмежується минулими роками, повною мірою не прстежуються тенденції останніх років, зокрема періоду десятиї п'ятирічки.

У даній статті висвітлюються питання про вдосконалення норм партійного життя, неухильне поліпшення якісного складу КПРС в процесі зростання її керівної ролі як важливих факторів посилення зв'язків з масами.

В.І.Ленін вчив, що головне джерело сили і могутності партії у постійно зростаючому зв'язку з народом, у її здатності запалювати і організовувати ма-

¹ Брежнєв Л.І. Ленінським курсом. Промови і статті, т.6. К., 1978, с.614.

² Програма Комуністичної партії Радянського Союзу. К., 1977, с.120-121.

³ Матеріали XXV з'їзду КПРС. К., 1976, с.70.

⁴ Див.: В.І.Ленін о нормах партійної життя и принципах партійного руководства. М., 1973; Ленинские организационные принципы и вопросы партійного руководства на современном этапе. М., 1971; Первичная партійная организация: опыт, формы и методы работы. М., 1975; Туринев Ю.Г. История Устава КПСС. М., 1971; Орлов В.М. Организованный и организующий авангард. К., 1974; Орлов В.М. XXV съезд о возрастании руководящей роли партии в коммунистическом строительстве. К., 1976; Орлов В.М. Зростання керівної ролі КПРС у розвинутому соціалістичному суспільстві. К., 1977; Дальнейшее повышение роли коммунистов в свете решений XXIV съезда КПСС. Новосибирск, 1975; Мозговой І. Підвищення активності комуністів. К., 1973; Карпенко М.Ф. Підвищення соціалістичної активності трудящих в умовах розвинутого соціалізму. К., 1978; Суховершило Г. Навичерні джерела. К., 1978; КПСС — партия революционной мысли и революционного действия. К., 1978; І право, і обов'язок. К., 1978; Петровичев Н.А. Важний фактор возрастания руководящей роли КПСС. М., 1979.

си на неафективну боротьбу за комунізм⁵. КПРС постійно розширяє і цементує зв'язки з широкими масами, згуртовує їх навколо себе, повсякденною організаторською та ідейно-виховною роботою забезпечує перетворення в життя революційних накреслень. Л.І.Брежнєв наголошував: "Для кожного з нас, комуністів-ленінців, найвищою нагородою є те, що радянські люди всі свої досягнення, всі перемоги зв'язують з партією. І це зрозуміло. Адже партія невіддільна від народу"⁶.

Авторитет КПРС має величезну притягальну силу, що відіграє неабияку роль у згуртуванні навколо партії найширших мас трудящих. Постійно зростаючи в процесі посилення зв'язків з масами кількісно, партія завжди долає про неухильне поліпшення свого якісного складу. Її лави поповнюються найбільш передові громадяни нашої Вітчизни, найсвідоміші трудівники, активні й самовіддані будівники комунізму.

Привабливість до пролетарської партії завжди мала особливо принципове значення для участі в революційному процесі, перебудові суспільства. Згідно з Статутом, прийнятим на конгресі Союзу комуністів (1847 р.), членом Союзу могли стати ті особи, способ життя і діяльність яких повною мірою відповідали його меті "зникнення старого, побудованого на антагонізмі класів буржуазного суспільства і встановлення нового суспільства, без класів і без приватної власності"⁷. На кожен робітник міг бути прийнятий у Союз комуністів. Вимагалось, щоб він був активним і самовідданим бійцем за здійснення мети Союзу. Розвиваючи цю тезу, К.Маркс і Ф.Енгельс писали: "...комуністи на практиці є найрішучіша частина робітничих партій усіх країн, яка завжди спонукає до руху вперед"⁸.

Ці положення про членство в Комуністичній партії в нових історичних умовах творчо розвинув В.І.Ленін. У праці "Крок вперед, два кроки назад" він розробив чітке і струнке вчення про партію як передовий, організований загін робітничого класу, що згуртовує навколо себе клас, вибирає найбільш свідому його частину і є авангардом класу і мас.

Ще на II з'їзді РСДРП, доводячи про створення справді революційної, бойової, дисциплінованої і цільної організації, В.І.Ленін запропонував таке формулювання першого параграфу Статуту партії: "Членом партії вважається кожний, хто знає її програму і підтримує партію як матеріальними засобами, так і особистою участю в одній з партійних організацій"⁹.

Особливо В.І.Ленін наголошував на останній частині положення параграфу. Партія могла виконувати роль справжнього вождя і організатора робітничого класу, всіх мас тільки повсякденною активною і наполегливою практичною діяльністю та високою дисциплінованістю кожного її члена, постійною готовністю виконати будь-яке завдання партійної організації. Важливість до однієї з партійних організацій, активна участь в її безпосередній діяльності забезпечувала дійове революційне виховання члена партії, високу дисципліну, ретельний, систематичний і послідовний контроль за його роботою. Такі умови давали можливість партії запобігти проникненню до її лав нестійких, опортуністичних елементів, формувати її як цілісний організм.

⁵ Дяв.: Ленін В.І. Повне збір. творів, т.33, с.25.

⁶ Брежнєв Л.І. Ленінським курсом. Промови і статті, т.6, с.567.

⁷ Маркс К., Енгельс Ф. Твори, т.4, с.502.

⁸ Там же, с. 421.

⁹ Ленін В.І. Повне збір. творів, т.7, с.245.

знайшов відображення і в квітку нового зразка. В лавах КПРС об'єднуються представники більш як 100 національностей і народностей СРСР¹⁷. У постанові ЦК КПРС "Про підсумки обміну партійних документів" відзначається дальше зростання авторитету партії, згуртування навколо неї найширших мас трудящих нашої Вітчизни¹⁸.

Регулюючий вплив на зростання лав партії відбувається в процесі дальшого поліпшення її соціального складу, передусім посиленням ядра робітничого класу. Провідна роль робітничого класу в умовах розвинутого соціалізму виявляється повною мірою в Комуністичній партії, що втілює його ідеали, є його совістю і честю. Провідне місце в соціальному складі партії, як зазначено в резолюціях і документах XIII, XIV і XV з'їздів КПРС¹⁹, посідають і повинні посідати надалі робітники, оскільки робітничий клас є не тільки передовим, а й найбільш організованим силою нашого суспільства і відіграє вирішальну роль у виробництві матеріальних благ.

Високі вимоги до вступаючих у КПРС є об'єктивним фактором, вони продикутовані турботою про її якісне зміцнення, підвищення безздатності кожної первинної партійної організації, всіх її підрозділів. Життя висуває нові завдання, які вимагають глибокого вивчення і винятково досконалих творчих розв'язань. Чим краще підготовлений кожний вступаючий до виконання обов'язків члена КПРС, чим більше він відповідає вимогам, що ставляться перед комуністами, тим краще партія справляється зі своєю роллю авангарду радянського народу – будівника комунізму. Таким чином, з часу створення партія послідовно і цілеспрямовано піклується про якісний склад. "Показник членів партії нам не треба і даром. Єдина урядова партія в світі, – підкреслював В.І.Ленін, – яка боє не про збільшення кількості членів, а про підвищення їх якості..., є наша партія – партія революційного робітничого класу"²⁰. Зберігати безздатність за різних історичних обставин їй допомагало постійне і гнучке регулювання поповнення її лав, що становило сукупність різних факторів: зміни умов прийому, чистки, активні прийоми на основі індивідуального підходу, підвищення вимогливості до вступаючих тощо.

У період нелегальної діяльності партії, тобто до літога 1917 р., до її лав вступали переважно люди, готові будь-що боротися за повалення ненависного самодержавного режиму, встановлення диктатури пролетаріату. Окрім ж дрібнобуржуазні елементи, що приєднувалися до партії в період революційного піднесення, при спаді його відколювалися від неї, в результаті чого проходив діловий процес самоочистки партійних лав. На час Квітневої конференції 1917р. РСДРП(б) налічувала 80 тис. членів. Після виходу з підпілля вона завойовувала все більший авторитет, посилювала зв'язки з масами, помітно зростала кількісно. В липні 1917 р., тобто напередодні VI з'їзду РСДРП(б), партія вже налічувала близько 240 тис. членів²¹.

В.І.Ленін ще до Великої Жовтневої соціалістичної революції вказував на необхідність, щоб кожний вступаючий у партію подавав рекомендації. З його

¹⁷ Коммунистическая партия Советского Союза. М., 1973, с.85.

¹⁸ Правда, 1975, 7 февраля.

¹⁹ Материали XIII з'їзду КПРС. К., 1966, с. 182; Материали XIV з'їзду КПРС. К., 1972, с.233; Материали XV з'їзду КПРС, с.71-72.

²⁰ Ленін В.І. Повне зібр. творів, т.39, с.209.

²¹ Історія Комуністичної партії Радянського Союзу. К., 1972, с.197; Коммунистическая партия Советского Союза, с. 50.

ініціативи до Статуту, прийнятого VI з'їздом РСДРП(б), внесено параграф про те, що "нові члени приймаються місцевими партійними організаціями за рекомендацією двох членів партії і затверджуються найближчими загальними зборами членів організації"²². З перемогою соціалістичної революції, коли партія стала правлячою, введено цілий ряд обмежень у прийомі з тим, щоб запобігти проникненню в її ряди дрібнобуржуазних елементів.

На VIII Всеросійській конференції РКП(б) було вирішено встановити кандидатський стаж як захід, спрямований на поповнення партії перевіреними людьми. Невдовзі після цього В.І.Ленін знову наголошував на необхідності: "1) збільшити всі кандидатські стажі; 2) визначити з особливо докладними подробницями, в чому повинно полягати справжнє проходження кандидатського стажу, які повинні бути конкретні і практичні умови перевірки того, що кандидатський стаж справді проходиться, а не лишається пустим формальністю..."²³. Наслідуючи настановам В.І.Леніна, XII Всеросійська партійна конференція ухвалила новий Статут РКП(б), який визначив чіткі умови прийому для різних категорій населення. Вперше було вказано, що молодь віком до 20 років включно, за винятком червоноармійців, вступає в ряди партії через РКМ.

Для кожної категорії населення визначався відповідний кандидатський стаж: для робітників та червоноармійців, які походили з робітників чи селян, він становив не менше шести місяців, для селян - також не менше шести місяців, для селян і кустарів, що не експлуатують чужої праці, - один рік, для службовців та вхідців з інших партій - два роки.

Вказані фактори регулювання поповнення партійних лав змінювались із врахуванням соціального і політичного становища в суспільстві, а також згідно з відносинами, що в ньому складалися.

У наступні роки умови прийому в партії різних категорій населення частково змінювались, а на XVII з'їзді ВКП(б) було встановлено єдиний порядок прийому, незалежно від соціального становища вступаючих. У резолюції з'їзду про зміни в Статуті ВКП(б) зазначалося, що перемога соціалізму в СРСР забезпечила торжество соціалістичної економіки, змінився класовий склад населення країни. Робітничий клас став якісно новим класом, який встановив соціалістичну власність на засоби виробництва. Докорінні зміни на селі зумовили перетворення селянства в колгоспне селянство, вільне від експлуатації. Його практична діяльність і громадське багатство базуються на колективній власності, праці та новій техніці. Новою стала інтелігенція, яка представляє собою переважно синів робітників і селян, рівноправних членів соціалістичного суспільства.

Поступово стиралися економічні, соціальні та інші відмінності між робітниками, селянами й інтелігенцією, створилася основа морально-політичної єдності радянського суспільства. Навколо партії вирости численні кадри безпартійних передових робітників, колгоспників та інтелігенції, активних і свідомих провідників її лінії в масах.

Питання поповнення партії завжди зумовлювались історичними процесами, що відбувалися в країні. Відповідно до політичного становища і завдань історичного моменту партія за роки Радянської влади кілька разів оголошувала масовий прийом нових членів. Одним з таких заходів був партійний тиждень

²² ВПС в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК, т.І. К., 1978, с. 480.

²³ Ленін В.І. Повне зібр. творів, т.45, с.19.

у 1919 р., коли молода Республіка Рад переживала надзвичайно тяжкий період в її історії. Протягом тижня тільки в центральних районах країни у партію вступило понад 200 тис. робітників і селян. У 1924 р. в результаті ленінського призову лави партії поповнили бідня як 240 тис. передових робітників країни. У листопаді 1927 р. в зв'язку з десятою річницею Великого Жовтня до партії було прийнято 108 тис. передових робітників. А в роки Великої Вітчизняної війни комуністами стали більше 5 млн. героїчних захисників соціалістичної Вітчизни.

Водночас партія ретельно очищалася від різного роду нестійких та випадкових елементів. У 1919 р. РКП(б) провела реєстрацію, яка практично стала важливим заходом перегляду і уточнення всього особового складу партійних лав. У 1921 р., в зв'язку з тим що в РКП(б) мала місце фракційність, в партію за роки Радянської влади поступила деяка частина дрібнобуржуазних елементів, проникли кар'єристи, ввійшли колишні меншовики і есери, ідеологічно невитримані і такі, що допускали хитання, X з'їзд вирішив здійснити генеральну чистку від некоммуністичних елементів²⁴. Вождь партії В.І.Ленін наголосив, що "очистити партію треба від мазуриків, від збрократів, від нечесних, нетвердих комуністів і від меншовиків, які перефарбували "фасад", але залишилися в душі меншовиками"²⁵. Тоді з рядів партії було виключено майже 25% її складу. У 30-х роках проводилися ще дві чистки, а в 1935-1936 рр. - перевірка партдокументів і обмін їх в усіх організаціях ВКП(б). XVI з'їзд прийняв рішення про скасування чисток, але турбота про чистоту лав, зміцнення зв'язків з масами, як наголосив XVII з'їзд КПРС²⁶, залишились для партії непорушним законом. Такі вимоги є обов'язковими для партії в будь-якій формі діяльності. КПРС, кожного її загону, у тому числі Компартії України. У постанові ЦК КПРС (1965 р.) про серйозні недоліки в роботі Харківської обласної партійної організації по прийому в партію і вихованню молодих комуністів підкреслювалось, що головним для партії є поповнення її рядів справжніми біднями за комунізм, зверталася особлива увага на всебічну активізацію в громадському житті молодих комуністів²⁷.

Комуністична партія, згуртовувач маси, неухильно посилює з ними зв'язки, постійно поліпшує свій соціальний склад. Якщо між XIX і XX з'їздами КПРС серед прийнятих у партію робітники становили близько 27%, то на I січня 1971 р. - 40,1%²⁸, а в 1973 р. - 56,9% - найвища питома вага протягом 40 років до того²⁹. На XXV з'їзді відзначалось, що робітники становлять 58%, а колгоспники більш як 11% тих, хто вступав до лав КПРС³⁰. У Компартії України в 1971 р. робітників було 40,9%, або на 2,5% більше, ніж перед XIII з'їздом КПРС. Разом з селянами вони становили 58,5% складу Компартії республіки³¹.

²⁴ История Коммунистической партии Советского Союза. М., 1977; с.306-307.

²⁵ Ленин В.И. Полное собр. творив, т.44, с.116.

²⁶ Материалы XXV з'їзду КПРС, с. 75.

²⁷ Вопросы организационно-партийной работы КПСС. Сборник документов. М., 1973, с.41-44.

²⁸ Партийное строительство. К., 1972, с. 62.

²⁹ Вопросы внутрипартийной жизни и руководящей деятельности КПСС..., с.10-11.

³⁰ Правда, 1976, 25 февраля.

³¹ Материалы XXIV з'їзду Комуністичної партії України. К., 1971, с.58.

Як відзначалося на XXV з'їзді Компартії України, в складі нового поповнення робітники становлять 56,4% проти 50,3% за попередні п'ять років. Майже 62% прийнятих у партію становили комсомольці проти 37,7% між XXIII і XXIV з'їздами Компартії України³².

У 1976 р. Компартія України налічувала понад 2,6 млн. комуністів, об'єднаних в 63,8 тис. первинних парторганізацій³³. Якщо в 1958 р. первинна партійна організація промислового підприємства налічувала в середньому 38 комуністів, то в 1978 р. — вже 97 членів КПРС, в радгоспі відповідно 27 і 62, колгоспі — 14 і 55 комуністів³⁴. Посилення вимог до вступаючих спричинило зменшення загальної кількості прийнятих в КПРС. Так, між XXII і XXIII з'їздами КПРС щорічно в партію приймалось в середньому по 760 тис., між XXIII і XXIV з'їздами — 600 тис. чоловік³⁵.

У ряді областей республіки, зокрема в Харківській, Львівській, Донецькій, питома вага робітників серед прийнятих в КПРС вища, ніж у середньому по республіці³⁶. Прийом в КПРС нового поповнення сприяв посиленню впливу партії на соціально-економічні процеси, підвищенню її ролі на провідних ділянках суспільного виробництва. Значна увага приділяється добору і підготовці в члени КПРС кращих робітників провідних професій. У передових виробничих колективах провідних галузей народного господарства питома вага комуністів значно вища, ніж да інших підприємствах. Це передусім стосується підприємств важкої, вугільної, машинобудівної, радіотехнічної промисловості. Так, на макиївському металургійному заводі ім. С.М.Кірова комуністом є кожний другий сталевар, кожний третій апаратник і вальцовальник, кожний четвертий зварник³⁷ тощо.

Партія неуважно дбає про зміцнення союзу робітничого класу і селянства, що є вирішальним фактором дальшого поглиблення соціальної однорідності радянського суспільства в умовах розвинутого соціалізму. Радянське колгоспне селянство — якісно новий клас, що народився і виріс у процесі здійснення ленінського кооперативного плану, реалізації революційних накреслень в аграрній політиці держави. КПРС активно посилє зв'язки з колгоспним селянством, передові представники якого є гідним поповненням лав партії. Як відзначалося на XXV з'їзді Комуністичної партії України, серед прийнятих в КПРС після попереднього з'їзду колгоспники становлять 16,3%, а в соціальному складі Компартії України — 16,5%³⁸.

Зростає чисельність працівників механізаторських професій на селі. Якщо в 1960 р. в колгоспах УРСР налічувалось трактористів-машиністів, трактористів, комбайнерів і жоферів 407,2 тис., то в 1977 р. їх кількість зросла до 675,1 тис. чоловік³⁹. У республіці нині працює 347 тис. спеціалістів з середньою і вищою освітою⁴⁰.

³² Матеріали XXV з'їзду Комуністичної партії України. К., 1976, с.50.

³³ Там же.

³⁴ Бойовий загін КПРС. К., 1978, с.83.

³⁵ Матеріали XXIV з'їзду КПРС, с.106; Правда, 1976, 25 лютого.

³⁶ Купчинин М.Ф. Прийом у КПРС і виховання молодих комуністів. К., 1975.

³⁷ Радянська Україна, 1973, 27 березня.

³⁸ Матеріали XXV з'їзду Комуністичної партії України, с. 50.

³⁹ Підрахунки автора на основі щорічника ЦСУ за 1961 р.; Сельское хозяйство Украинской ССР в 1977 г., с. 217.

⁴⁰ Радянська Україна, 1978, 21 лютого.

У сільському господарстві зайнято понад 503 тис. комуністів - на 100 тис. більше, ніж в 1965 р. У колгоспах і радгоспах близько 10 тис. первинних партійних організацій, понад 15 тис. парторганізацій цехів, відділень бригад, 29 тис. партгруп. На вирівняльних ділянках сільськогосподарського виробництва зайнято 90% сільських комуністів, третина з яких - механізатори. Значно зріс також партійний просярок серед тваринників⁴¹.

Зростання науково-технічного прогресу, розвиток науки, культура зумовляють випереджачі темпи росту чисельності науково-технічної інтелігенції порівняно з іншими соціальними групами трудящих. Це є характерною особливістю радянського суспільства в умовах розвинутого соціалізму. Відбувається активний процес інтелектуалізації радянського суспільства, що проявляється у зміцненні зв'язків партії з лавою категорій трудящих, доборі в КПРС найбільш передових інженерів, техніків, наукових працівників та ін. У лавах КПРС в 1972 р. був кожний третій інженер, кожний другий агроном і зоотехнік, кожний четвертий вчитель, кожний п'ятий лікар⁴².

Значно зростає рід інтелігенції Радянської України як соціальної бази поповнення КПРС. У 1978 р. в республіці налічувалось 4,8 млн. спеціалістів з середньою і вищою освітою - в 9,3 раза більше, ніж 40 років тому⁴³. Кожний третій спеціаліст є комуністом. Тільки спеціалістів сільського господарства в УРСР вдвоє більше, ніж було в 1964 р. У середньому на один колгосп їх припадає більше 18, а на радгосп - понад 30 чоловік. Значною мірою зросла на селі кількість учителів, медичних та інших працівників.

У республіці швидко працює великий і творчий загін учених сільськогосподарських наук. Серед них понад 6 тис. докторів та кандидатів наук⁴⁴. Вони працюють досягнення в розвитку науково-технічного прогресу, створюють нові типи тракторів, сільськогосподарських машин, механізмів, розробляють технології збирання зернових, виводять більш продуктивну худобу та птицю.

Значно поліпшилася освітній рівень всіх лавов керівних кадрів: 96,2% голів колгоспів і 89% їх заступників⁴⁵, всі директори і три чверті керівних відділеннями радгоспів УРСР мають вищу або середню спеціальну освіту. Десять років тому спеціальну освіту мали лише 76% голів колгоспів і половина їх заступників⁴⁶. У Звітній доповіді ЦК ХХУ з'їзду Компартії України зазначалося, що після попереднього з'їзду питома вага прийнятих в КПРС спеціалістів народного господарства зросла більше як на 22%.

ХХІІ з'їзд КПРС постановив, що молоді до 23 років включно вступає в партію лише через комсомол, що незмірно підвищує роль комсомолу як резерву партії. Робота по добору в партію комсомольців активно ведеться, зокрема, в Одеській, Волинській, Хмельницькій областях, де комсомольці становлять 62-64% нового поповнення партійних лав. Активізувалась ця робота в партійних організаціях Дніпропетровської, Львівської, Донецької, Київської областей.

⁴¹ Сільське господарство України за десять років 1965-1975. К., 1973, с. XII-III; Комуніст України, 1975, № 3, с. 21.

⁴² Партійне будівництво, К., 1972, с. 81.

⁴³ Шербицький В. В. Про проект Конституції Української Радянської Соціалістичної Республіки. Доповідь на Пленумі ЦК Компартії України 21 березня 1978 р. - Радянська Україна, 1978, 25 березня.

⁴⁴ Правда України, 1978, 21 июля.

⁴⁵ Народное хозяйство Украинской ССР. Общесоюзный статистический ежегодник. К., 1978, с. 218.

⁴⁶ Комуніст України, 1975, № 3, с. 23.

Партійні організації республіки постійно дбають про піднесення соціально-політичної активності комсомольців і молоді.

Комсомольські організації проявляють властивий їм запал і енергію, здійснюють шефство над важливими будовами в промисловості, будівництвом зрошувальних систем, тваринницьких комплексів, комбикормових заводів, над розвитком громадського тваринництва. Уже в 1975 р. у колгоспах і радгоспах працювало 20 тис. комсомольсько-молодіжних колективів, у тому числі майже 8 тис. механізованих бригад і ланок. У цих колективах вирости прекрасні майстри сільськогосподарського виробництва - Герої Соціалістичної Праці Марія Савчин, Микола Прихно, Ганна Брчвин, Устина Ленджок, Микола Грицай, Володимир Ладорцев, Микола Ребенок, Ганна Жуган, Надія Скіяренко, Микола Черниш, Іван Служай, Леонід Шабинський та ін.

Значну увагу партійні організації приділяють вихованню молоді в дусі комуністичної ідейності, на славних бойових і трудових традиціях Комуністичної партії, радянського народу. Парторганізації активно підтримують наставництво, надають всебічну допомогу старшим вихователям молоді. У виступі на ХУІІ з'їзді ВЛКСМ Л.І.Брежнев вказував, що в цілому комуністи старшого покоління можуть бути задоволені радянською молоддю наших днів. Вона росте комуністично переконаною, глибоко відданою справі партії, справі великого Леніна. Мільйони юнаків і дівчат показують зразки мужності, стійкості, вірності ідеалам Жовтня. З великим ентузіазмом вони працюють всюди, де проходить фронт комуністичного будівництва, активно борються за виконання напружених планів розвитку країни. В усяку справу вони вносять особливий романтичний порив і молоду окриленість⁴⁷.

Партія завжди піклувалася про розвиток соціально-політичної активності жінок-трудівниць, відбір в свої ряди найбільш активних будівниць комуністичного суспільства. Так, серед прийнятих до лав КПРС у 1977 р. на Україні жінки становили 38,1%⁴⁸.

Здійснюючи індивідуальний добір нового пополнення, партійні організації республіки пред'являють вступаючим згідно з Статутом КПРС високі вимоги щодо соціально-політичної та виробничої активності. Серед тих, хто вступив у партію за останні роки, передові люди міста і села: Герої Соціалістичної Праці токарь Львівського заводу автоавантажувачів М.Г.Вахула, бригадир слесарів автобусного заводу М.І.Мілян, бригадир тракторної бригади колгоспу ім. газети "Правда" Дрогобицького району Г.Ф.Гарбач, доярка колгоспу "Україна" Кам'янсько-Бузького району Г.С.Кашуба; кращі представники інтелігенції - доктори наук Г.А.Івашкевич, П.М.Сеник⁴⁹ та ін.

Принциповим моментом регулювання індивідуального добору в КПРС кращих трудівників сфери матеріального виробництва, передової частини трудової інтелігенції є постійний аналіз суспільно-політичного розвитку з метою удосконалення розстановки комуністів, особливо в сфері матеріального виробництва. Наявність комуністів у конкретній галузі на провідних ділянках дозволяє оцінювати дієвість їх впливу на зміст життя колективу, розв'язання соціально-економічних, політичних і культурних завдань виробництва.

⁴⁷ Див.: Брежнев Л.І. Промова на ХУІІ з'їзді Всесоюзної Ленінської Комуністичної Спілки Молоді 28 квітня 1978 року. К., 1978, с.3.

⁴⁸ Бойовий загін КПРС, с. 69.

⁴⁹ ХХІУ з'їзд КПРС про дальше поліпшення якісного складу партії і підвищення активності комуністів. Львів, 1973, с. II.

В.В.Шербицький у книзі "Овладають ленинським стилем роботи" вказує, що зв'язок з масами - не просто один з найважливіших ленинських принципів партійного керівництва. Це живі і міцні зв'язки, що єднають партію з народом, це ті кровоносні судини, які живлять партію, дають їй енергію, досвід, глибокі знання⁵⁰.

Чіткої системи набуває практика звітів та інформацій членів, кандидатів у члени парткомів про громадську діяльність на місцях, активізацію участі в суспільних процесах в колгоспах, радгоспах, на промислових підприємствах. Такі заходи є дієвими факторами появлення соціальної активності громадських організацій, широких мас трудящих. У багатьох районах члени парткомів, апарат керівних органів виїжджають на місця, беруть участь у зборах трудящих, надають практичну допомогу в систематизації роботи з передовиками найважливіших ділянок суспільного виробництва. Це сприяє появленню громадсько-політичної активності робітників, колгоспників, трудової інтелігенції.

У повсякденній роботі парторганізації спираються на виробничий колектив, який є винятково важливою організованою ланкою суспільства, що консолідує трудящих на основі розв'язання соціально-економічних і політичних завдань комуністичного будівництва. Колектив є тим середовищем, де завжди на виду самовідданість трудящих, їх організаторські здібності, виробнича та громадська творчість, він всебічно сприяє розкриттю їх виробничих талантів і росту в роботі, навчанні, політично-виховній діяльності. На XXV з'їзді КПРС зазначалось, що проведена по обміну партійних документів робота була важливим організаційно-політичним заходом і показала безмежну відданість комуністів ідеалам ленинізму, непорушну єдність і монолітну згуртованість партії навколо Центрального Комітету, зміцнення їх зв'язків з масами, зростання ролі партії як керівної сили радянського суспільства у боротьбі за комунізм⁵¹.

Йдеться про високі організаторські якості парторганізації в прояві ініціативи по розвитку громадської активності особисто кожного, впливу на появлення дієвості широких мас міста і села, піднесення соціальної ролі Рад народних депутатів, профспілкових, кооперативних та інших громадських організацій. Всебічно підтримуються передовики виробництва, застосовуються численні форми матеріального та морального стимулювання їх праці. Добре сприймаються і такі форми, коли керівні органи громадських організацій виносять на засіданнях подяки активістам за творчу працю, перевиконання соціалістичних зобов'язань, дієву і плідотворну участь у раціоналізаторській роботі, громадсько-політичному житті. Такий досвід за останні роки склався в Золочівському районі на Львівщині⁵² і все ширше переймається первинними партійними та іншими громадськими організаціями республіки. Серед різноманітних форм залучення мас до громадської діяльності найбільш поширеною є доручення. Останні роки в Кіровоградській, Чернівецькій, Дніпропетровській областях дієвими формами появлення соціальної активності трудящих служать співбесіди, а також повідомлення в громадських організаціях про участь робітників, колгоспників та інших у виробничій діяльності, громадському жит-

⁵⁰ Див.: Шербицький В.В. Овладають ленинським стилем роботи. К., 1978, с. 75.

⁵¹ Матеріали XXV з'їзду КПРС, с. 72.

⁵² Поточний архів Золочівського райкому Компартії України Львівської області. Громадські засади, робота з активом, 1973, с. 12-31.

ті тощо. Це забезпечує можливість повніше аналізувати виклад кожного з них в загальну справу, добиватись підвищення громадської активності трудящих⁵³. Правильний розподіл доручень, зміло налагодженій контроль виконання всебічно активізують суспільне життя.

У колгоспі ім.І Травня Радехівського району на Львівщині, наприклад, самовіддано трудиться Софія Семенюк. Вона добре зарекомендувала себе як керівник передової комсомольсько-молодіжної ланки, яка щорік вирощує найвищі в районі врожаї цукрових буряків, бере участь у діяльності сільської Ради, комітету комсомолу, працює агітатором. Доручення прийшлися до вподоби, виконує вона їх з ентузіазмом⁵⁴.

Робота кожної з громадських організацій має певну специфіку. Проте всі організації повинні виховувати маси в дусі комуністичних ідеалів, розвивати їх творчу ініціативу, залучати до громадської діяльності, добиватись високосвідомої дисципліни праці, тобто всіма засобами сприяти створенню міцного, працездатного, злагодженого колективу на підприємстві, в організації, установі. Саме тут найбільш широкий простір передусім для раціонального використання вільного часу трудящих і розумного підпорядкування його всебічному розвитку їх соціальної активності⁵⁵. Особлива увага приділяється піднесенню ролі громадських організацій у створенні здорового морально-психологічного мікроклімату насамперед у виробничих колективах, а також пожевлению виховання населення за місцем проживання. Відповідно до зростаючих завдань соціально-економічного, соціально-політичного розвитку спрямовуються зусилля всіх комуністів, громадських активістів на неухильне піднесення процесу комуністичного творення⁵⁶. Адже саме від усіх активістів залежать доля вирішення соціально-економічних завдань, вироблення політичної лінії, бо, як відзначав В.І.Ленін, "політика ведеться через людей"⁵⁷.

У республіці всі секретарі обкомів, міськкомів, райкомів партії, голови виконкомів вже в 1975 р. мали вищу освіту. Загальна кількість членів парткомів і бюро становила понад 700 тис. чоловік⁵⁸, а нині їх ще більше. Все це стало важливою умовою подальшого піднесення рівня громадської роботи, зокрема таких важливих її ланок, як ідеїне загартування мас, всебічна активізація діяльності всіх громадських організацій. Великі позитивні зміни, що відбулися в Українській РСР в умовах розвинутого соціалізму в місті і на селі, яскраво свідчать про турботу КПРС і Радянського уряду, про животворну силу ідей дружби народів нашої багатонаціональної Батьківщини, спрямовані на інтенсивний розвиток продуктивних сил всіх регіонів країни, всезростаюче піднесення їх економіки. Соціально-політичні перетворення сприяють дієвому утвердженню в свідомості мас марксистсько-ленінської ідеології, розвитку і зміцненню почуття радянського патріотизму та пролетарського інтернаціоналізму. Ще більше зміцнились принципи колективізму, високого громадського обов'язку й індивідуальних моральних якостей радянських лю-

⁵³ Правда, 1975, 7 февраля.

⁵⁴ У партій найдостойніших. К., 1970, с.42.

⁵⁵ Засорин В.М., Батурин Ф.А. Воспитание активности коммунистов. К., 1975, с.44-58.

⁵⁶ Правда Украины, 1975, 15 марта.

⁵⁷ Ленин В.И. Полное собр. творений, т. 45, с.115.

⁵⁸ Див.: Щербинский В. Постоянно совершенствовать работу по организации и проверке исполнения партийных решений. - Партийная жизнь, 1975, № 2, с.17.

дей. Парторганізації у своїй роботі завжди враховують те, що комуністи, різні категорії громадських активістів покликані бути прикладом у вихованні підростаючого покоління, навчанні і підвищенні професійної підготовки, організації дозвілля та ін.

ЦК Компартії України з наукових позицій проаналізував і розробив рекомендації по цілому комплексу проблем посилення соціальної активності комуністів і безпартійних. Проведено науково-практичні, науково-методичні конференції з питань поліпшення економічної освіти комуністів і безпартійних, вдосконалення організації ідейно-виховної роботи, з актуальних питань інтернаціонального виховання трудящих, тощо. На них розглянуто широке коло питань політичної діяльності в масах в умовах розвинутого соціалізму, всебічно узагальнено різні аспекти практики виховання мас, творчого використання засобів масової інформації і комунікацій, дієвості різноманітних форм і методів роботи серед різних категорій населення. Налагоджена система всебічного посилення соціальної активності мас, їх дієвої участі в розв'язанні завдань комуністичного будівництва⁵⁹.

Значний досвід активізації комуністів, зокрема молодих, нагромадився в діяльності багатьох партійних комітетів республіки. Наприклад, Горлівський, Стрийський міськкоми регулярно збирають молодих комуністів і запрошують до них ветеранів партії, учасників революційних подій Великого Жовтня, а останній – колишніх членів Комуністичної партії Західної України⁶⁰. Практика регулярного проведення загальноміських, загальнорайонних зборів молодих комуністів, різних категорій громадських активістів становить дієвий засіб посилення виховної роботи, піднесення активності мас. Такі форми застосовуються у багатьох партійних організаціях і нині. Вони збагачують зміст масово-політичної діяльності в масах.

Важливим засобом розвитку соціальної активності і згуртованості мас навколо партійних організацій у розв'язанні завдань комуністичного будівництва є критика і самокритика. Вона завжди була і буде могутнім засобом усунення протиріч в суспільному розвитку, подолання недоліків роботи в масах, вдосконалення діяльності всіх партійних, радянських, господарських органів і організацій.

Той, хто недооцінює критику, підкреслив Генеральний секретар ЦК КПРС Л.І.Брежнєв, ігнорує її, заздалегідь приречує себе на провал⁶¹. У праці "Відродження"⁶² Л.І.Брежнєв з особливою глибиною і яскравістю показав, як користуватися цією випробуваною зброєю партії, наголосивши на вмінні з педагогічним тактом, прямиотю і гнучкістю застосовувати критику. Широ й відверта розмова з керівниками різних ланок діяльності про недоліки, які належить усунути, піднімала людей на нові звершення. Подання різноманітного підходу в роботі з людьми дає дієвий ефект в ліквідації недоліків. Книга Л.І.Брежнєва – зразок показу вміння впливати на людей за найрізноманітніших обставин, зразок пропагандистської майстерності партійної формули практичної діяльності з масами.

⁵⁹ Курас І.Ф., Сухарєв В.В. Актуальні питання інтернаціонального виховання трудящих. – Комуніст України, 1975, № 3, с.36-42; Вечірній Київ, 1975, 13 лютого.

⁶⁰ XXIV з'їзд КПРС про дальше поліпшення якісного складу партії..., с.32.

⁶¹ Див.: Брежнєв Л.І. Ленінським курсом. Промови і статті, т.3. К., 1972, с.288.

⁶² Брежнєв Л.І. Відродження, К., 1978.

У постанові ЦК КПРС 1975 р. "Про стан критики і самокритики в Тамбовській обласній партійній організації" підкреслювалося, що в зв'язку із зростанням масштабів і складністю завдань комуністичного будівництва, переходом до інтенсивних методів господарювання, боротьбов за якісні показники в усіх сферах діяльності критика і самокритика набувають все більшого значення як засіб підвищення рівня організаторської та ідейно-виховної роботи в масах⁶³.

Критика і самокритика в житті Комуністичної партії, всього радянського суспільства виступає як дієвий фактор процесу вдосконалення, боротьби з негативними явищами по шляху просування вперед. Як наголошував у Звітній доповіді ЦК ХХУ з'їздові партії Л.І.Брежнев, суть методу критики і самокритики в тому, щоб усі сторони діяльності тієї чи іншої організації, того чи іншого працівника діставали об'єктивну оцінку, наявні недоліки всебічно аналізувались з метою їх усунення, щоб не допускалося ліберального ставлення до недоліків і до їх винуватців. Довір'я і повага до людей повинні поєднуватися з високою відповідальністю за доручену справу. Цінність критики в її правдивості, в суспільній значимості порушуваних питань. Цінність самокритики визначається її щирістю, готовністю негайно братися за виправлення помилок і недоліків⁶⁴.

Партійними організаціями республіки нагромаджено чималий досвід творчого і гнучкого використання дієвої зброї критики і самокритики. Партійні й громадські організації постійно працюють над тим, щоб завжди в колективах панувала обстановка довір'я, вимогливості, нічого не залишалось в тіні, все громадське життя було на виду. Так, первинна партійна організація колгоспу ім.Дзержинського Куйбишевського району Запорізької області постійно тримала в полі зору кожне критичне зауваження комуністів, завжди працювала копійкою, дружною і організованою роботою направити те, що було на перешкоді людям, господарству. Все це стало дієвою запорукою успішного виконання трудовим колективом намічених завдань, передусім по зростанню продуктивності праці, нагромадженню колгоспом прибутків⁶⁵.

Проте в діяльності партійних, радянських, господарських органів та інших громадських організацій, наприклад, Сумської області, як зазначалось на одному з пленумів обкому партії 1975 р., допускалися серйозні недоліки в розвитку критики і самокритики. Деякі партійні, радянські, господарські керівники підходили до своєї роботи і її результатів несамокритично. Серйозні упущення мали місце в роботі профспілкових, комсомольських органів і організацій⁶⁶.

Дієвими у розвитку критики і самокритики є звіти й вибори в партійних, профспілкових, комсомольських організаціях. Кожні звіти й вибори останніх років переконливо свідчать про постійно зростаючу вимогливість до різних ланок керівників. Критичні зауваження на адресу виборних партійних, радянських, господарських органів та організацій набувають більш предметний, діловий характер, розширилося коло питань, з яких висловлюються зауваження. Значно зросла також участь комуністів, активістів громадських організацій у роботі по практичному усуненню наявних недоліків⁶⁷.

⁶³ Правда, 1975, 29 лютого.

⁶⁴ Матеріали ХХУ з'їзду КПРС, с.77.

⁶⁵ Правда України, 1975, 7 лютого.

⁶⁶ Правда України, 1975, 6 лютого; Правда України, 1975, 7 лютого.

⁶⁷ Комуніст України, 1975, № 2, с.66-67; Радянська Україна, 1976, II лютого.

ЦК КПРС ставить вимоги критично аналізувати стан справ на кожному промисловому підприємстві, в колгоспах, радгоспах і своєчасно здійснювати заходи, спрямовані на неухильне поліпшення їх діяльності. Розвиток критики є ознакою політичного здоров'я колективу, правильного розуміння ним своєї суспільної ролі перед партією і народом. У цьому запорука і життєдайна сила громадської активності всіх комуністів, широких мас трудящих, дальшого згуртування їх навколо КПРС.

Соціальна і політична активність мас яскраво виявляється в постійно зростаючому трудовому піднесенні, в їх боротьбі за вирішальні здобутки в галузях промисловості і сільського господарства⁶⁸. З особливою силою ця активність проявилася у битві за врожай 1973, 1974 рр., коли республіка продавала державі по мільярду пудів хліба. Великий урожай зібрани в 1977р., коли хлібороби Української РСР в засіки Батьківщини засипали 1 млрд. 128 млн. пудів хліба⁶⁹. Успішно працювали на широкій хліборобській ниві трудівники сільського господарства республіки і в 1978р., вони виростили найвищий за всі роки врожай: намолот зернових (без кукурудзи) становив по 30,4 ц з гектара. Державі продано 17,3 млн. т, або 1 млрд. 55 млн. пудів зерна. За останні шість років у засіки Батьківщини засипано понад 6 млрд. пудів хліба⁷⁰. Як підкреслював член Політбюро ЦК КПРС, перший секретар ЦК Компартії України В.В. Шербицький⁷¹, в час боротьби за врожай поле республіки ставало насправді ударним, трудовим фронтом, всі засоби ідеологічного забезпечення трудового піднесення приводились у дію. На полях, токах, хлібоприймальних пунктах, у колгоспах і радгоспах були обладнані дошки показників змагання, інформаційні стенди "Хроніка хлібного поля", "Хто сьогодні попереду", щоденно випускалися інформаційні бюлетені - "блискавка", листівки, фотогазети. В Запорізькій області тисячними тиражами випускалися більш як 30 найменувань різних засобів наочної агітації.

Повсюди перед ударними днями польових робіт проводились збори механізаторів, всіх сільських трудівників, урочисті проводи на жива. Політичну і культурно-масову роботу серед хліборобів вели в республіці більше 400 тис. агітаторів, поліінформаторів, доповідачів, понад 7400 агіткульборіганд і агітпоїздів. У Дніпропетровській та інших областях в кожному колгоспі, радгоспі робота з людьми велась за чіткими, ідеологічно спрямованими планами, що розроблялися напередодні жнив. В усіх райцентрах, колгоспах та радгоспах тут щодня піднімався прапор трудової слави на честь переможців змагання. Вручалися пам'ятні фотографії, вітальні листи передовикам і їх сім'ям. В області за єдиним планом працювало понад 500 агітпоїздів, агітборіганд та концертних груп. Все це сприяло зростанню громадсько-політичної активності мас, піднесенню справнього трудового ентузіазму у повсякденній боротьбі за великий хліб⁷².

Переможцям жнив, наприклад, 1978 р. на місцях в колгоспах та радгоспах, а в багатьох випадках і в районах вручалися вишпели, посвідчення, дипломи,

⁶⁸ Дмитрієв Г.А. Вопросы социально-политического развития, 1975, вып. 2.

⁶⁹ Див.: Шербицький В.В. Від досягнутого до нових рубежів. - Радянська Україна, 1978, 7 лютого.

⁷⁰ Правда України, 1978, 8 октября; Радянська Україна, 1978, 8 жовтня.

⁷¹ Див.: Шербицький В.В. Воспитывать сознательных, активных строителей коммунизма. М., 1974.

⁷²

Там же, с. 51-52.

присвоувались громадські звання "Ударник хліва", "Переможець збиральної", "Правофланговий хлівного поля", "Кращий хлібороб", "Кращий комбайнер", "Кращий шофер", "Передовик змагання на хлівах" тощо.

Успішно працюють також трудівники тваринницьких ферм. Приклад подають комуністи. Всі працівники цієї галузі Київської області зобов'язалися достроково виконати завдання десятої п'ятирічки за рахунок введення в дію невикористаних резервів, широкого застосування нових прийомів у праці. Як відзначала газета "Правда"⁷³ на початку нинішнього року, трудівники столичної області України дотримали свого слова, вони успішно виконали зобов'язання 1978 р. по продажу молока і м'яса.

У колгоспах та радгоспах республіки зростає майстерність кадрів. Значних успіхів досягли трудівники ферм колгоспу ім. Островського Маньковського району Черкаської області. В 1978 р. загальна вага великої рогатої худоби в господарстві становила 450 кг. Колектив поставив завдання найближчим часом довести її до 500 кг. Ініціативу підтримали в багатьох господарствах Черкащини та інших областей республіки. Впроваджувались раціональні методи ведення виробництва, інтенсивні прийоми відгодівлі худоби. Проте, як відзначалось на липневому (1978 р.) Пленумі ЦК Компартії України, в окремих господарствах не забезпечувалось виконання завдань по виробництву продукції тваринництва та рослинництва. Деякі з них, досягнувши свого часу високих врожаїв і високої продуктивності худоби, зупинились у своєму зростанні, роками тупіють на місці, а окремі навіть знижують показники⁷⁴.

У доповіді на Пленумі член Політбюро ЦК КІРС, перший секретар ЦК Компартії України В.В.Щербицький вказував, що у перші роки Радянської влади В.І.Ленін як одне з найважчих і найскладніших висунув завдання виховання селянства, переробки його психології і навиків. З повним правом ми можемо сказати: це завдання успішно розв'язане. Безроздільне панування колективістської психології, відданість соціалістичному ладу, активна участь разом з робітничим класом і народною інтелігенцією в будівництві комуністичного суспільства - ось що характеризує нинішнє селянство Країни Рад⁷⁵.

Більш активно використовується партійними, громадськими організаціями різноманітні форми і методи впливу на суспільні процеси, дієвість організаторських та виховних заходів. Вдосконалення впливу на маси сприяє втіленню в життя комуністичних ідеалів, що матеріалізуються в конкретних результатах дальшого піднесення промисловості, сільського господарства, культури суспільства. Грандіозність звершень в свою чергу сприяє активізації суспільно-політичного життя, всебічному піднесенню ролі мас як творців історії.

Отже, вдосконалення норм партійного життя, поліпшення якісного складу КІРС виступають важливими факторами посилення зв'язків Комуністичної партії з найширшими масами трудящих. Керувчись настановами з'їздів КІРС, партійні організації все предметніше вдосконалюють форми і методи організаторської та ідеологічної діяльності, посилюють і всебічно активізують практику громадських організацій, їх повсякденний вплив на всіх ділянках комуністичного будівництва. При цьому якомога повніше враховуються умови і специфіка різних категорій трудящих, всіх соціальних груп населення.

⁷³ Правда, 1979, 26 января.

⁷⁴ Матеріали липневого (1978 року) Пленуму Центрального Комітету Компартії України. К., 1978, с.44.

⁷⁵ Там же, с. 47.